

פירשו בגמרא שלדברי הכל אין זה 'נדרי זרוזין' אלא בדוקא נדר, שאומר לו: איני כמלך שמהנה את האחרים והוא אינו נהנה מהם.
יש מקום לומר שסברת 'לאו מלכא אנא' שייכת רק במתנה מרובה כגון בדוגמא הנזכרת. וכן יש לדייק קצת מפירוש הרא"ש.

דפים כד – כה

לא. א. מה דינם של נדרי הבאי ושבועות הבאי?

ב. לשון שבועה ונדר, האם יכול להתפרש לפי דעת הנודר ומשמעות לשונו הפרטית, או כל הנשבע נשבע לפי דעתנו, כלומר לפי משמעות הלשון של שאר בני אדם?

א. נדרי הבאי התירו חכמים; –

קונם אם לא ראיתי בדרך הזה כעולי מצרים; אם לא ראיתי נחש כקורת בית הבד [מבואר בגמרא, שאעפ"י שיש נחש כזה בגדלו, אבל אינו טרוף (מנומר, מבוקע. ו"מ: טטוח ולא מעוגל) בגבו כמו קורת בית הבד (ר"ן. ורש"י פירש שאין נחש הטרוף בגבו בגודל קורת בית הבד). ועט"ז ורעק"א ושלמי נדרים, האם מדובר במפרש בנדרו 'גבו טרוף'].

תנא, נדרי הבאי מותרים; שבועות הבאי אסורין. [גירסת הרמב"ם הרשב"א הר"ן הר"ד והמאירי. וכ"ה בתוספתא: כשם שנדרי הבאי מותרים, כן שבועות הבאי מותרות]. ופירש אביי שאמר 'שבועה שראיתי'. רבא אמר: 'אסרו פירות העולם עלי בשבועה אם לא ראיתי...!'

א. לדעת הר"ן שני סוגי 'הבאי' הם; לשון גוזמא, כגון 'כעולי מצרים'. ודבר שוא שאינו אמת

כגון 'נחש (טרוף) כקורת בית הבד' שאינו במציאות. ובנדר, בשניהם נדרו בטל מפני שלא התכוין בדוקא. ואביי שפירש בשבועה 'שראיתי' – דוקא בהבאי של גוזמה שייך להתיר שאין כוונתו בדוקא אלא לגזם, אבל בדבר שאינו במציאות – לוקה משום שבועת שוא. וכן אם מעמיד דבריו לומר שבאמת נשבע ולא בלשון גוזמא – לוקה (עפ"י רשב"א ורא"ש בפסקיו).

ומדברי הרא"ש והתוס' (כאן ובשבועות כט.) נראה שאף בנחש כקורת בית הבד שייכת לשון הפלגה. ובשבועה אסור הדבר [כפי הגירסה שלפנינו] מדרבנן, משום חומרתה [וששנינו (בשבועות כט.) ששבועת שוא היא, זהו כשאוסר כל פירות שבעולם עליו, דבר שאי אפשר לעמוד בו. עפ"י תוס' בשבועות שם. וע"ע בספר קרן אורה].

וכתבו התוס' והרשב"א שאם לא ראה דבר חריג כלל, כגון שלא ראה אנשים רבים – נאסר בפירות העולם, ורק כשראה דבר חריג אמרו שהנדר מותר כי כן לשון בני אדם לתאר בלשון גוזמא.

ב. הוא הדין אם אמר דבר שיתכן להיות, אם אמרו בלשון שאינה דוקאית – מותר, כגון 'ראיתי אלף בני אדם' ולא ראה אלא פחות (רשב"א).

ב. אמרו בגמרא שהנשבע נשבע לפי דעתנו ולא לפי דעתו, לפי מה שהוא מכנה ומפרש לעצמו את הדברים – אלא לפי משמעות הדברים אצלנו (שאינן בידו לחדש שמות בדברים שדעתו בטלה בהם אצל כל אדם. מאירי). ומשמע בסוגיא שאין חילוק בין אם נשבע לאחרים כגון בשבועת הדיינים, ובין כשאוסר על עצמו דבר.

יש אומרים שזהו רק בשבועה, אבל בנדר – נודר לפי מה שבלבו, כפי שמפרש הוא את הלשון (כן נראה ללמוד מדברי התוס' כג: סד"ה ואת. ע' קר"א כאן). ואין הדבר מוסכם (ע' פהרא"ש להלן ל:). ואולם אם הלשון עצמה סובלת משמעות נוספת, יכול לומר שנשבע על דעת אותה לשון אעפ"י שדעת המשביעים אותו אינה כן, ולכך בית דין נצרכים לפרש למושב על ידם 'הוי יודע שלא על תנאי שבלבך אנו משביעים אותך אלא על דעת המקום ועל דעת בית דין', שאם לא כן יכול לתרץ דבריו באופנים שונים, כגון באותו מעשה שנשבע לחברו שנתן לו (לפי גרסתנו: 'שפרע', אבל הרשב"א והר"ן לא גרסו כן שאין זה 'פרעון') כל חובו, ולא שיקר בלשונו כי נתן לו מטהו להחזיק בשעת השבועה ומעות חברו חבויות בו. וכן כשהשיע משה רבינו את בני ישראל בערבות מואב, אמר להם שמשביעים על דעתו ועל דעת המקום, שאל"כ היו יכולים לתרץ עצמם בקבלתם את התורה והמצוה בפנים שונות, כגון 'תורה' – תורה אחת (זו שבכתב); מצוה – מצות המלך וכד'.

מדברי הרא"ש (בפירושו להלן ל: ד"ה מדלא קאמר) נראה שאין די בכך שהלשון יכולה להתפרש כן רק אם יש בני אדם שמדברים כך. וצ"ע.

דף כה

לב. נדרי שגגות ושבועות שגגות, מה הם ומה דינם?

נדרי שגגות, כגון 'אם אכלתי / אם שתיתי' ונזכר שאכל ושתה (ובשעת הנדר היה סבור בודאי שלא אכל. פהרא"ש); 'שאני אוכל / שותה' ושכח ואכל ושתה (שבשעת עשיית המעשה, היא השעה שחל הנדר, לא היה זכור בו. ר"ן). וכן 'קונם אשתי נהנית לי שגנבה את כיסי ושהכתה את בני' (אעפ"י שלא התנה בפירוש 'אם גנבה... (עתוס)', אבל דוקא שהזכיר בפיו 'שגנבה'. ר"ן ונמו"י) ונודע שלא הכתו ושלא גנבה, וכל כיו"ב (ע' משנה סו.), או הדיר את האוכלים פירותיו ונמצאו אביו ואחיו – הרי אלו מותרים (בלא שאלת חכם).

א. יש מחלקים בין תנאי הקודם לזמן האיסור, שאם היה שוגג בשעת עשיית התנאי – לא חל האיסור, ובין נדר שאוסר דבר עתה בתנאי שיעשה דבר בעתיד, שאם היה מזיד בשעת האיסור אעפ"י ששגג בשעת תנאי – חל האיסור (עפ"י שיטמ"ק ועוד. ובוה תרצו קושית התוס' מהסוגיא לעיל יד – ע' הפלאות נדרים ושלמי נדרים).

ב. לדעת הרמב"ם (שבועות ד) אין פטור אלא כשהיה שוגג בשעה שעבר על השבועה, אבל אם שגג בשעת עשיית התנאי, נאסר. כגון 'שבועה שלא אוכל ככר זו הגדולה אם אוכל זו הקטנה' ושכח בשעת אכילת הקטנה – אסור בגדולה (ואולם אם בשעת הנדר שגג בתנאי, הרי מפורש במשנתנו שבכלל נדרי שגגות הוא. אלא שהרמב"ם השמיט אופן זה. וע' קרן אורה). והראב"ד חולק. וכן הסכמת הפוסקים דלא כהרמב"ם (ע' יו"ד סוס"י רלט ובש"ך; אבנ"ז חו"מ ז).

יש מי שחילק בין תנאי של 'קום ועשה' ל'שב ואל תעשה' (ע' שו"ת מהרי"ט א). ויש חולקים (ע' מחנה אפרים שבועות, עפ"י הרשב"א והריב"ש; אבני נזר חו"מ ז).

וכן שבועות שגגות מותרות (...האדם בשבועה. ומשם למדים לנדרים. ראשונים). ופירשו (אף) בכגון רב כהנא ורב אסי שנשבע כל אחד מהם 'כך אמר רב' – מותר (שאם היו תולים איסור פירות באותה שבועה – אינם נאסרים (רמב"ן ועוד). ואף לכתחילה מותר לעשות כן, כפי שעשו תלמידי רב ולא מיהו בהם להבא. ריטב"א), שהרי כל אחד נשבע לפי דעתו, ואף אם טעה.

כן הדין לענין נדרי צדקה, שאם קנס עצמו ליתן כך וכך לצדקה אם לא יזכה בדין, והיה סבור שהדין עמו – הרי אלו נדרי שגגות ואין צריך התרה (משאת בנימין ס).

ובתור"ד (כה). חידוש שנדרי שגגות של הקדש – חלים, שההקדש עלול לחול יותר מן הקונם [ושם מדבר בנודר נטיעות 'אם אינן נקצצות' בזמן שרוח סערה מאיימת לעקרום. וכתב שבנדרי איסור כגון זה מותר ובהקדש אסור. ושמא בשגגות גמורות כגון ששכח או נודע שטעה, אף בהקדש לא חל כדין טעות בהקדש].

דפים כה – כז

לג. נדר שהותר מקצתו, האם הותר כולו?

לדברי בית הלל במשנתנו, כאשר לא חל הנדר במקצתו – לא חל כלל, כגון שראה אנשים אוכלים תאנים והדירים ונמצאו ביניהם אביו ואחיו – כולם מותרים. [ולמדו בירושלמי מככל היצא מפיו יעשה – דוקא כשכולו קיים. מובא בר"ן סו. וער"ן ג:]. ובית שמאי אומרים: אביו ואחיו מותרים והשאר אסורים. כיצא בזה נחלקו במשנה להלן גבי נודר הנאה שפותחים לו בשבתות וימים טובים; בראשונה היו אומרים: אותם הימים מותרים ושאר כל הימים אסורים (וכך הם דברי רבי נתן בתוספתא לענין הנודר מן הכלכלה והיו בה בנות שוח. ולדעה זו לא נחלקו בית הלל ובית שמאי בדבר זה. ראשונים), עד שבא רבי עקיבא ולימד: נדר שהותר מקצתו הותר כולו (ואפילו לא נתחרט משאר הימים – מותר. פהרא"ש). וכן הדין כשנודר הנאה מכמה בני אדם והותר אחד מהם (ע"י חכם) – לדברי רבי עקיבא הותרו כולם.

לדברי רבה לא נחלקו אלא בכגון שאומר אילו הייתי יודע שאבא ביניכם הייתי אומר 'פלוני ופלוני אסורים ואבא מותר' (בשונה מהלשון שנדר 'כולכם'), אבל אם אומר אילו הייתי יודע הייתי אומר 'כולכם אסורים חוץ מאבא' – הכל מודים שכולם אסורים מלבד אביו (מאחר שלא שינה את לשון הנדר אלא שהוציא את אביו מן הכלל).

ולדברי רבא מחלוקתם אמורה רק באומר אילו הייתי יודע הייתי אומר 'כולכם...'/ שבית שמאי סוברים כרבי מאיר שאמר 'תפוס לשון ראשון' ותחילת דבריו של אדם עיקר והרי העמיד דבריו הראשונים, ובית הלל סוברים כרבי יוסי שאמר בגמר דבריו אדם נתפס, אבל ב'זה וזה...'. – לדברי הכל מותרים.

א. לרבה, אין הפרש אם מתחילה נדר בלשון 'כולכם' או בלשון 'זה וזה...'; אם עתה אומר שאילו

היה יודע היה משנה הלשון – מחלוקת, ואם מעמיד לשונו – לדברי הכל לא הותר (ראשונים).

וע' קר"א שצדד בדעת רש"י שמפרט לכלל אינו שינוי.

ולרבה – נחלקו הראשונים; לדעת הרשב"א והר"ן והמאירי, הדבר תלוי אם משנה הלשון או מעמיד, שבמשנה – הותר כולו לכו"ע, ובמעמיד – מחלוקת. ולהרא"ש והתוספות הדבר תלוי רק בלשון שבשעת ההתרה; אם עתה היה אומר 'כולכם... חוץ' – לב"ש אסור מפני שתופסים לשון ראשון ולא נחשב שהותר הנדר, ואם אומר בלשון 'זה וזה' – לדברי הכל הותר כולו.

וע"ע בתור"ד דרכים נוספות במהלך הסוגיא.

ב. אם הלך מכאן וכד' שאינו אומר כיצד היה נודר, אם היה מעמיד לשונו או משנה, לדעת

הרשב"א כיון שלא היפך דבריו – לשון הנדר נשארה על עמדה. ואילו המאירי צדד שדוקא אם העמיד דבריו הראשונים אמרו שלא הותר כולו, אבל בסתם – הותר כולו. (וכ"כ הלח"מ ודקדק כן בלשון הרמב"ם. ובקר"א הקשה על דבריו מדברי הרשב"א. ואולם כבר מצינו דעה זו בראשונים כאמור).

ואם אסר שני דברים [שלא היו לפניו. וע' שו"ת מהנ"א שבועות ט ובהגהות רעק"א] באופן שהזכיר שניהם והותר האחד, נסתפק הרא"ש האם זה כמשנה או כמעמיד. ובקרן אורה צדד בדעת